

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Педагогічний факультет
Кафедра педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти

ВИХОВНІ ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ
ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка 2 курсу 11-261м групи
Спеціальності 013 Початкова освіта
Освітньо-професійної (наукової)
програми Початкова освіта
Березнюк Анна Анатоліївна
Керівник к.пед.н., доцентка Денисенко В.В.
Рецензент к.філолог.н., доцентка Валуєва І.В.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади патріотичного виховання молодших школярів у закладах освіти	7
1.1. Українська народна педагогіка як джерело виховання підростаючого покоління.....	7
1.2. Зміст, завдання патріотичного виховання учнів початкової школи.....	10
1.3. Витоки виховних традицій української народної педагогіки....	15
РОЗДІЛ 2. Організація умов використання українських виховних традицій у формуванні патріотичних почуттів	20
2.1. Українські виховні традиції як засіб формування патріотичних почуттів учнів	20
2.2. Специфіка роботи вчителя з організації умов формування патріотичних почуттів молодших школярів засобом використання традицій.....	29
ВИСНОВКИ	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	41
ДОДАТКИ	
Додаток А. Народні ігри.....	46
Додаток Б. Лічилки.....	47
Додаток В. Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету.....	48

ВСТУП

Актуальність теми. Проблема формування патріотичних почуттів молодших школярів є складовою частиною реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України та Стратегії національно-патріотичного виховання [16; 34]. В означених державних документах чітко обґрунтовано пріоритетне завдання українських закладів освіти – створення патріотичного шкільного середовища, в якому важливими факторами є особистий приклад учителів; глибоке розуміння учнями історії українського народу; повага до української мови, до державних символів, звичаїв та традицій; усвідомлення власної самобутності та ідентичності.

Виховання патріота, громадянина України – надзвичайно складний, багатоплановий, різнобічний процес, що потребує створення спеціальних педагогічних умов у закладах освіти та фундаментальних основ, закладених в колі родини. Одним із засобів, що сприятимуть вихованню патріотичних почуттів школяра, люблячого свою країну, свій народ є саме традиції української народної педагогіки, в яких відтворено національні цінності та накопичено століттями відповідний позитивний досвід. Народна педагогіка виступає явищем культури, що спирається на світогляд, народну філософію, етику та естетику. Вона супроводжує людину від народження й у процесі всього життя, тому опора на народні традиції завжди має позитивний результат у вихованні підростаючого покоління. Зрозумілим є факт, що виховні традиції з часом видозмінюються: одні йдуть в минуле, інші розвиваються та міцніють – це пов'язано зі змінами умов життя на конкретному етапі життєдіяльності народу. Головним же залишається збереження наступності народних виховних традицій, що будуються на базових загальнолюдських та національних цінностях.

Народна педагогіка охоплює всі напрями виховання людини, взаємно доповнюючи та сприяючи формуванню гармонійної особистості. Виховні традиції української народної педагогіки носять

національний характер: український народ має власну педагогічну культуру, що ґрунтується на українській психології, філософії, українському мистецтві тощо.

Аналіз педагогічної літератури з питань використання досвіду виховання, створеного самим народом, вивчення праць П.Блонського, А.Макаренка, В.Сухомлинського, С.Русової, К.Ушинського, а також учених І.Беха, Г.Ващенко, Г.Волкова, О.Духновича, І.Зязюна, С.Карпенчук, С.Мельничук, М.Стельмаховича та інших засвідчують, що народна педагогіка є одним із основних джерел формування патріотичних почуттів людини.

В сучасних умовах посилення інтересу до української народної педагогіки, дослідження проблеми виховних традицій в дусі патріотизму є надзвичайно актуальним та практико-орієнтовним.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Магістерське дослідження здійснювалось згідно наукової теми кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету «Удосконалення підготовки кадрового потенціалу початкової освіти у системі суспільних трансформаційних процесів».

Мета дослідження – визначити та проаналізувати умови використання виховних традицій української народної педагогіки в аспекті формування патріотичних почуттів учнів початкової школи.

Відповідно до мети було визначено *завдання дослідження*:

1. Вивчити науково-педагогічну літературу з проблеми магістерського дослідження.
2. Охарактеризувати основні завдання національно-патріотичного виховання молодших школярів.
3. Дослідити виховні традиції української народної педагогіки патріотичного спрямування.

4. Визначити та реалізувати умови ефективного використання виховних традицій в аспекті формування патріотичних почуттів молодших школярів.

Об'єкт дослідження – виховний процес патріотичного спрямування в початковій школі.

Предмет дослідження – умови формування патріотичних почуттів молодших школярів засобом використання українських народних виховних традицій.

Методи дослідження: аналіз науково-педагогічних джерел і періодичних видань за обраною тематикою дослідження; систематизація, узагальнення науково-теоретичних та експериментальних даних; анкетування, тестування, опитування, спостереження, бесіди з учнями та батьками молодших школярів; педагогічний експеримент, математичний аналіз отриманих результатів дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів визначається аналізом виховних традицій української народної педагогіки патріотичного спрямування; обґрунтуванням умов формування патріотичних почуттів молодших школярів.

Практичне значення одержаних результатів магістерської роботи полягає у реалізації умов формування патріотичних почуттів молодших школярів засобом використання українських народних виховних традицій у процесі практичної діяльності вчителя початкової школи.

Апробація результатів дослідження Основні результати магістерського дослідження обговорювались на засіданні кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету.

Публікація матеріалів дослідження. Матеріали магістерського дослідження знайшли відображення в статті «Витоки українських виховних традицій», що ввійшла до збірки наукових робіт

вищезначеної кафедри «Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти» (2020).

Експериментальна база дослідження. В експерименті брали участь учні та вчителі початкової ланки освіти Горьківського закладу повної загальної середньої освіти Каланчацької селищної ради Херсонської області.

Структура магістерської роботи. Магістерське дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У роботі наявні таблиці та рисунки. Загальний обсяг роботи становить 48 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

Теоретичні засади патріотичного виховання молодших школярів у закладах освіти

1.1. Українська народна педагогіка як джерело виховання підростаючого покоління

Формування особистості на засадах народної педагогіки є природним явищем для дітей та підлітків. Багато педагогів приділяли неабияку увагу питанням виховання підростаючого покоління засобами народної педагогіки.

Так, відомий чеський педагог-класик Ян Амос Коменський обґрунтував ідею «материнської школи», в основі якої поклав досвід та принципи сімейної педагогіки. Патріотична відданість чеському народові спонукала Яна Амоса Коменського уважно ставитися до народних традицій виховання і до їх творчого використання в створенні наукової теорії педагогіки. Епіграфом до твору «Про вигнання з шкіл відсталості» ним була взята приказка: «Справа молодих – працювати, справа старих – поради давати» [14, с.28].

У свою чергу, швейцарський педагог Йоганн Генріх Песталоцці на підставі узагальнення досвіду швейцарської народної педагогіки створив «Книгу для матерів». Він переконливо зазначив, що природовідповідне виховання має коріння в сім'ї і потім обов'язково повинно підтримуватись у школі [14].

Високо оцінював виховний потенціал народної педагогіки Костянтин Дмитрович Ушинський. Підтвердженням цьому є його думка про те, що «виховання, створене самим народом і побудоване на народних основах, має ту виховну силу, якої нема в найкращих системах, побудованих на абстрактних ідеях або запозичених в іншого народу», обґрунтована в праці «Про народність у громадянському вихованні» [36, с.100]. Будучи одночасно й філософом, науковцем, педагогом, публіцистом К. Ушинський дуже добре знав звичаї, обряди, традиції рідного народу, глибоко проникав у сутність його духовного світу. Він завжди захоплювався наступністю і спільністю їх культур слов'янських народів.

Аргументовано і переконливо про сутність національного виховання писала Софія Федорівна Русова: «Національне виховання є певний ґрунт у справі зміцнення моральних сил і оновлення, відродження душі народу. Тим-то й бачимо, що міцнішою нацією в наші часи виявляє себе та, яка краще за інших вичерпала в своєму вихованні свої глибокі національні скарби і національній психології дала вільний розвиток... Національне виховання виробляє у людини не подвійну хистку моральність, а міцну, цілісну особу» [41, с. 43].

Антон Семенович Макаренко, враховуючи власний багаторічний педагогічний досвід народного вчителя, переконано відзначав, що педагогіка народжується в живих рухах людей, в традиціях і реакціях реального колективу. Він підкреслював, що «сімейна, трудова підготовка має найважливіше значення для майбутньої кваліфікації людини» [21, с.147]. Макаренко надавав найбільшого значення народній педагогіці в нових умовах та закликав системного вивчення не лише колективного педагогічного досвіду народу, але й спонукав дослухатися до талановитих педагогів із середовища простих робітників.

Основним засобом народної педагогіки виступає етнопедагогіка, на думку Геннадія Нікандровича Волкова, що «...досліджує досвід людей праці, з'ясовує можливості й ефективні шляхи реалізації прогресивних педагогічних ідей народу в сучасній науково-педагогічній практиці, досліджує способи встановлення контактів народної педагогічної мудрості з педагогічною наукою, аналізує педагогічне значення тих чи інших явищ народного життя і з'ясовує їх відповідність сучасним завданням виховання» [7, с.127]. Тому народна педагогіка здавна привертає увагу багатьох діячів освіти та культури.

Відомий педагог, вчитель-практик Василь Олександрович Сухомлинський підкреслював необхідність і важливість вивчення моральних ідей, цінностей, які беруть початок з педагогічних поглядів народу. Він відзначав, що, незважаючи на багатство і велике практичне значення на-

родної педагогіки, вона належним чином не досліджується і потребує глибокого вивчення. У багатьох публікаціях Сухомлинського прослідковується думка про необхідність відродження прогресивних педагогічних традицій українського народу, про широке впровадження їх в сімейне виховання та школу. З книги «Серце віддаю дітям» [32] ми бачимо приклади самовіддачі педагога у розкритті духовного світу дітей через казки, спів народних пісень, організацію підготовки й проведення свят з народознавчої тематики. Учні-початківці Павлиської школи самостійно придумують казки, пишуть твори, роздуми за народними прислів'ями, розгадують народні загадки. Елементи народної культури та творчості ефективно використовуються в оформленні Павлиської школи, початкових класів, предметних кабінетів тощо.

Аналіз праць відомих учених, педагогів довів значущість впровадження народних виховних традицій в сучасних умовах загальноосвітніх закладів, оскільки об'єктом і предметом народної педагогіки виступають процеси виховання і навчання. Визначальним елементом народної педагогіки, у свою чергу, є сукупність емпіричних знань, відомостей, накопичених народом про людину та її виховання, а також практична діяльність українців з виховання та навчання підростаючого покоління.

Народна педагогіка, виступила підґрунтям наукової педагогіки, проте має своєрідні риси й характерні особливості. На підставі аналізу змісту, засобів народної педагогіки, можна виділити її специфічні відмінні риси. Народна педагогіка історично зародилася в далекій давнині. Тож вона існує стільки часу, скільки існує сам народ. Українській народній педагогіці притаманні різноманітні види декоративно-ужиткового мистецтва.

Заслужують на особливу увагу пам'ятки словесної художньої творчості, що втілились у казках, легендах, епічних творах, приказках,

прислів'ях, загадках, а також українських піснях та інших зразках української народної педагогіки.

Відношення українського народу до Батьківщини характеризувалося глибокою прихильністю і любов'ю, прагненням захищати свою країну від небезпеки. Одним з джерел народної педагогіки є педагогіка козацтва. Українські козаки твердо дотримувалися позиції діяльнісного патріотизму, служіння своїй країні аж до самопожертви [33].

В основі патріотичного виховання дітей було формування любові до матері, рідного дому, природи, тобто всього того, що супроводжувало хлопчиків та дівчат від народження. Батьки своїм прикладом, ставленням до життя, сім'ї, праці, Батьківщині, через вчинки прагнули сформувати в підростаючому поколінні дітей належні патріотичні якості та риси особистості.

Отже, народна педагогіка, яка ґрунтується на засадах національних цінностей, традицій, звичаїв, національної педагогічної спадщини, є стратегічною основою національної освіти, яка передбачає, що зміст, форми і методи навчання і виховання повинні будуватися з урахуванням тисячолітньої історії, споконвічної культурно-історичної традиції українського народу на основі національної культури, збагаченої кращими здобутками світової.

1.2. Зміст, завдання патріотичного виховання учнів початкової школи

Провідна роль в освітньому процесі української національної школи належить формуванню патріотичних почуттів, які мають величезне значення в моральному розвитку особистості молодшого школяра. Саме на підставі патріотизму формується та зміцнюється любов до України, з'являється почуття відповідальності за країну, честь і незалежність, примноження та збереження матеріальних і духовних

цінностей українського суспільства, розвивається почуття гідності за приналежність до української національної культури, історії, традицій [30, с.43].

Сучасні молодші школярі живуть в цифровому світі комп'ютерних технологій і надзвичайно мало замислюються про реальний світ, що їх оточує. Тому початкова освіта покликана здійснювати належне патріотичне виховання учнів, формувати патріотичні почуття, розвивати національну свідомість та самосвідомість.

Патріотичне виховання починається вже з дошкільного дитинства й активно продовжується в початковій школі. Прищеплення патріотизму учням носить гуманістичний характер, оскільки включає в себе повагу до інших народів, країн, до їх національних традицій, звичаїв і нерозривно пов'язано з культурою міжнаціональних відносин у суспільстві.

Складовими патріотизму є наступні:

- почуття любові й прихильності до тих місць, де людина народилася і виросла;
- шанобливе ставлення до рідної мови;
- турбота про інтереси Батьківщини;
- усвідомлення обов'язку перед Батьківщиною, відстоювання її честі і гідності, свободи і незалежності (захист України);
- прояв громадянських почуттів;
- гордість за соціальні та культурні досягнення своєї країни;
- гордість за Україну, за державні символи, за український народ;
- шанобливе ставлення до історичного минулого нашої країни, народу, українських звичаїв та традицій;
- прагнення працювати на благо своєї країни;
- гуманізм, милосердя, толерантність, загальнолюдські та національні цінності.

У Концепції національно-патріотичного виховання принципами

національно-патріотичного виховання в системі освіти України (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 29.07.2019 №1038) [16] чітко визначено мету, пріоритетні завдання, що представлено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Концептуальні засади патріотичного виховання в Україні

Мета	Завдання
становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин	утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;
	виховання поваги до Конституції України, законів України, державної символіки;
	підвищення престижу військової служби, а звідси - культивування ставлення до військовослужбовця як до захисника України, героя;
	усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;
	сприяння набуттю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;
	формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;
	утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;
	культивування найкращих рис української ментальності - працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи;
	формування мовленнєвої культури;
	спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму.

Справжній патріотизм передбачає формування і тривалий розвиток цілого комплексу позитивних якостей особистості молодшого

школяра. Патріотичне виховання поєднує духовний світ дитини, громадянську позицію, соціальну активність особистості й ґрунтується на принципах [16], що відображають його специфіку (рисунок 1.1).

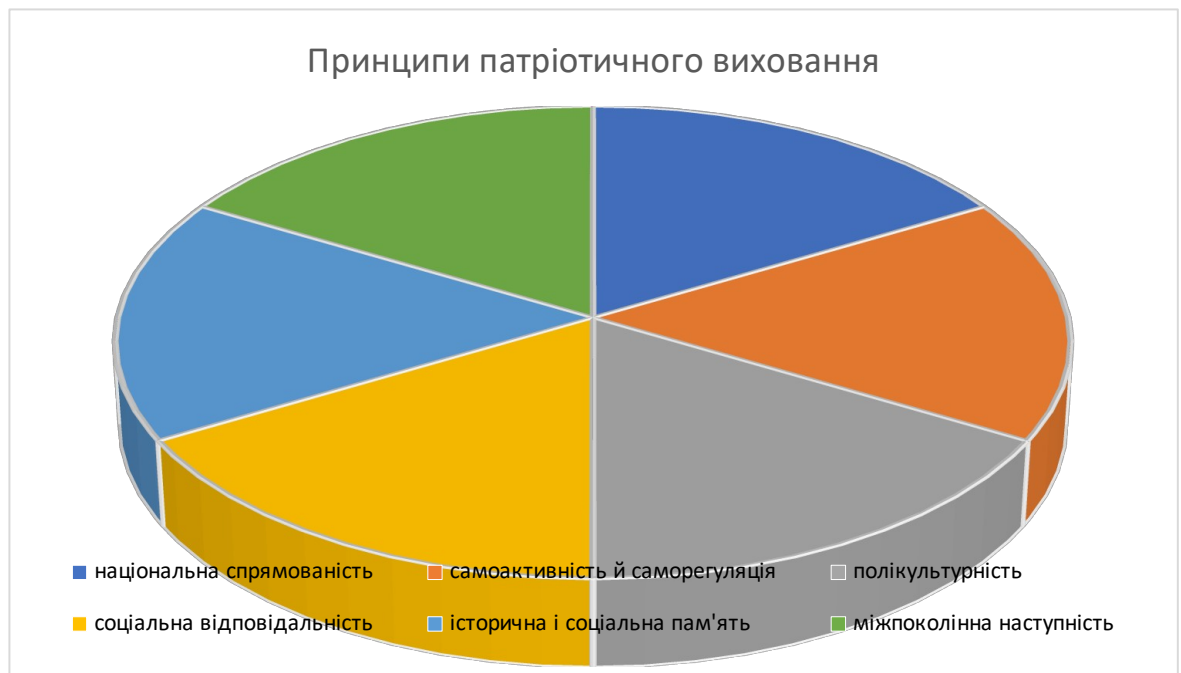

Рис. 1.1 – Система принципів патріотичного виховання в системі освіти

Патріотичні почуття формуються в процесі навчання, соціалізації і виховання молодших школярів як на уроках, так і в позаурочний час.

Період молодшого шкільного віку є найбільш оптимальним для системи патріотичного виховання. Саме в початковій школі дитина вступає в процес самоствердження, активного розвитку соціальних інтересів, знаходиться в пошуку життєвих ідеалів, цінностей.

Початкова школа покликана поступово формувати в учнів любов до Батьківщини, готовності до її захисту, формування активної громадянської позиції, усвідомлення свого місця в суспільстві. Класний керівник має наповнювати зміст щоденного спілкування з учнями патріотичним спрямуванням, виховуючи у молодших школярів гордість за Україну, український народ; повагу до історії, мови, традицій, звичаїв.

Патріотичні почуття формують патріотизм особистості, що включає в своїй основі наступні компоненти [9, с.4]:

- патріотичний зміст процесу виховання через оволодіння учнями доступним їм віку об'ємом понять і уявлень про навколишній світ; соціальне життя українського народу, суспільні норми, українську історію, національну культуру, традиції українського народу, природу рідного краю, вироблення патріотичних поглядів на факти суспільного життя країни;

- емоції через переживання особистістю позитивного емоційного ставлення до національних знань, любові до рідного міста (села), навколишнього світу, гордості за бойові і трудові успіхи українського народу, захоплення українською народною творчістю, поваги до історичного минулого рідної країни, любові до природи рідного краю, до української мови, прояв інтересу до життя українців, прагнення брати участь в суспільно корисній праці, потреби розширити національний світогляд;

- вчинки через реалізацію діяльності: надання посильно допомоги, виконання доручень і завдань, прояв турботи про близьких та друзів, дбайливе ставлення до речей, природі, держави, вміння застосувати отримані знання у творчій діяльності.

Основним фактором розвитку патріотичних почуттів повинні стати спеціально створені виховуючі ситуації, в яких учень переживає гордість за батьків, рідних, свою сім'ю; за учнівський колектив, який повинен стати для молодшого школяра другою сім'єю; за спільний успіх і досягнення інших учнів класу тощо.

Сучасний стан патріотичного виховання дітей та молоді необхідно особливо підтримувати та підвищувати. Адже стабільний розвиток України, усвідомлення незалежності нашої держави, потреба і готовність у захисті Батьківщини можливі лише за умови відповідної національної політики в сфері освіти та культури. Тому важлива роль у патріотичному вихованні підростаючого покоління українців покладається саме на педагогів загальноосвітніх закладів.

1.3. Витоки виховних традицій української народної педагогіки

Формуванню патріотичних цінностей особистості сприяють виховні народні традиції. Особливість виховних традицій як засобу виховання полягає в гармонійному поєднанні їх національного змісту з емоційним, психологічним впливом на особистість дитини. Їх зміст виступає свого роду еталоном, за яким люди оцінюють свої вчинки, свою діяльність, завдяки цьому створюється ідеальний образ особистості.

Поняття «традиції» часто вживається в контексті з поняттями «звичаї», «обрядовість», «ритуали». Народні традиції включають у себе всю духовну спадщину з покоління в покоління. Критерієм суспільної значущості будь-якої традиції, в тому числі виховної, має бути відповідність цілям і завданням патріотичного виховання підрастаючого покоління [6].

Історично сформовані виховні традиції, звичаї народу в своїй сукупності засобів художньої виразності, емоційності, яскравості, колоритності допомагають формувати кращі сторони особистості, її моральність, патріотизм, красу, громадянськість, тобто все, чого так не вистачає нам в сучасному світі, в спілкуванні один з одним.

Готуючи молоде покоління до життя і праці, педагоги в усі часи зверталися до скарбниці педагогічної мудрості, створеної цілою низкою поколінь. Важливим джерелом національно-патріотичного виховання молодших школярів в педагогічній практиці зарекомендував себе народний досвід відповідних виховних занять з учнями.

Так, досвід українського народу й традиції виховання дітей, що склалися здавна і тісно пов'язані з українською національною культурою і звичаями нашого народу, не втрачають своєї значущості й дотепер. Більшість сучасних українських учителів вибудовують процес

національно-патріотичного виховання на позитивному народному досвіді, традиціях та принципах виховання, які є джерелом народної педагогічної мудрості.

Багатвікова українська історія засвідчує, що першочерговим завданням наших пращурів через століття проходить ідея - виростити розумне, сміливе, добре, працююче покоління українців через осмислення, збереження і передачу від старшого до наступних поколінь як загальнолюдських цінностей, так і неповторних, притаманних українському народу національних пріоритетів.

Історично склалася система національного виховання, основою якої є батьківська педагогіка: батьки виховують в дітях любов до Батьківщини, матері, батька, праці, дбають про моральне і фізичне здоров'я підростаючого покоління. Чесність, доброта, повага до старших, допомога слабшим, справедливість, мужність, щирість - якості, які плекає український народ у підростаючому поколінні дітей [2, с.8].

І тому педагогам варто уважно ставитися до тих традицій виховання, які вже існують століття і які так дбайливо зберігає український народ. Зрозумілим є факт того, що для впровадження виховних традицій в освітній процес необхідно їх переосмислення згідно сучасних умов життя та діяльності.

Духовне багатство українського народу тісно пов'язане з народною педагогікою, національними цінностями. Тому українська народна педагогіка розглядається як духовний феномен, що ввібрав у себе національну свідомість та відображає педагогічну мудрість українського народу. Історія класичної педагогіки ґрунтується на досвіді народної педагогіки багатьох країн і народів через праці Я.А. Коменського, Й.Г. Песталоцці, Г.С. Сковороди, К.Д. Ушинського та ін.

Кожен народ має свої національні традиції, в основі яких постають загальнолюдські цінності. Саме традиції виступають певними нормами поведінки, соціальними установками, ідеями, переконаннями, поглядами

допомагають регулювати поведінку людей, застерігають від негативних вчинків, створюють впевненість в майбутньому, служать потужним засобом їх об'єднання.

Народні традиції виступають зв'язком поколінь, на них тримається духовний світ і життя народу. Наступність старших і молодших поколінь ґрунтується саме на традиціях. Чим різноманітніше традиції, тим духовно багатшим є народ. Дослідники народної педагогіки доводять, що традиції єднають весь народ. Важливим досягненням наукової педагогіки є розуміння необхідності використання народних виховних традицій у поєднанні із сучасними виховними тенденціями. Саме виховні традиції сприяють відновленню педагогічної спадщини, досвіду, що втрачаються.

Рівень культури людей і народів, як стверджують сучасні науковці, можна виміряти тим, наскільки активно народ протидіє процесу знецінення народних традицій, наскільки цілеспрямовано відбувається пошук засобів збереження і відродження втраченого. Лише відродження народних традицій зможе призупинити процес втрати духовності в суспільстві. Таким чином, народні виховні традиції мають відіграти визначальну роль в долі народу.

Існує розмаїття народних традицій. За ними можна вивчати народ чи певні сторони його буття. Традиціям властивий консерватизм та саме ця риса в певний відрізок буття народу виявляється порятунком, оскільки стає передумовою стабільності, стійкості духу, моралі, ментальних проявів [7].

Специфіка народних традицій, як елементу суспільного життя народу, обумовлюється конкретно-історичними та етносоціальними умовами. Аналіз виховних українських народних традицій свідчить, що важливе місце займають звичаї, виконання яких було патріотичним обов'язком. Наприклад, «Кожному мила рідна сторона»; «Батьківщина-мати, умій за неї постояти!», «За рідний край – хоч помирай!»; «Без

верби і калини немає України»; «Нове у нас тепер життя – старому не буде вороття»; «Жить – Вітчизні служити»; «Людина без Вітчизни, як соловей без пісні»; «Кожна травичка на своєму корені росте»; «Добре тому, хто в своєму дому» і т.д.

Вищеназвані прислів'я чітко демонструють, наскільки шанобливо й поважно ставилися до звичаїв і традицій наші пращури, яке величезне виховне значення вони мають.

Звичаї входять до складу традиції разом з обрядами, тобто з історично сформованою системою обов'язкових ритуалів. Прикладом також можуть виступати традиційні свята, яких у народу багато. З язичницьких часів свята дійшли до наших днів. Наприклад, святкування українським народом Різдва поєдналося з язичницькою колядою, утворюючи разом єдину традицію. Сучасні обставини життя доповнюють назване свято все новими елементами.

Виховні традиції формують звички - певну національну спрямованість поведінки людини, надають зразок національних переконань і патріотичних почуттів [8, с.35].

Необхідність використання національних традицій у вихованні дітей пояснюється перш за все тим, що вони пов'язані з багатьма сторонами світогляду і стосунків між людьми, в них найбільш потужно й своєрідно відбитий накопичений народний досвід, народна мудрість, український характер, кращі риси і душа народу.

Саме історична пам'ять є першоосновою формування національної самосвідомості молодших школярів. Через усвідомлення себе послідовником справи пращурів, через приналежність до своєї національної культури визначається одна з головних умов національно-патріотичного виховання є дітей.

Вже з початкової школи учні повинні чітко зрозуміти роль та значущість спадкоємності народних традицій, що століттями зберігалися в українському суспільстві.

Отже, українська народна педагогіка вибудовує процес виховання на ідеї плекання в душах дітей почуття любові до Батьківщини, спорідненості з навколишнім світом.

РОЗДІЛ 2.

Організація умов використання українських виховних традицій у формуванні патріотичних почуттів

2.1. Українські виховні традиції як засіб формування патріотичних почуттів учнів

Формуванню патріотичних почуттів особистості школяра сприяють народні традиції. Специфіка народних традицій як засобу виховання полягає в органічному поєднанні їх національного змісту з емоційним, психологічним впливом на особистість. Змістова характеристика народних традицій включає певний еталон, за яким суспільство оцінює вчинки та будь-яку діяльність, що створює національний ідеальний образ [6, с.34].

Народні традиції сформовані історично утворюють певну сукупність засобів художньої виразності, яскравості, колоритності, емоційності. Вони допомагають формувати кращі риси та якості особистості молодшого школяра, його національну свідомість та самосвідомість, моральність, гідність – те чого так потребує сучасне українське суспільство.

З давніх часів педагоги, готуючи молоде покоління завжди намагались звертатись до народного педагогічного досвіду, народної мудрості. Важливим джерелом національно-патріотичного виховання молодших школярів у педагогічній практиці зарекомендували себе народні традиції виховних занять, бесід з учнями.

Народні традиції виховання дітей молодшого шкільного віку тісно пов'язані з мистецтвом, культурою і звичаями українського народу є актуальними та значущими і по тепер. Розглянемо позитивний досвід виховання і традиції виховання, які є джерелом української народної педагогіки.

Виховними завданнями виростити добрих, сміливих, розумних, працьовитих громадян, готових до життя – завжди поставали перед старшим поколінням. Зі століття в століття передавалась необхідність в усвідомленні, збереженні і передачі історичної пам'яті наступним поколінням. Це є саме тим, на чому ґрунтується людство, і того, що

створює неповторність кожного народу.

Народжуючи дітей, батьки мають виховувати в них любов до матері, тата, Батьківщини, праці; мають дбати як про фізичне, так і про моральне здоров'я нащадків. Історично склались якості, які народ плекає і хоче бачити у підростаючого покоління – доброта, чесність, повага до старших, справедливість, мужність, відповідальність, що є основою народної педагогіки.

Варто зазначити, що народні традиції, які існують століттями, потрібно співвідносити саме з конкретним народом, оскільки вони ввібрали в себе історичне минуле, досвід народу в певних життєвих обставинах і тому мають діяти для молодого покоління конкретного народу.

Окремо народна педагогіка не може повністю замінити і вирішити всі проблеми навчання та виховання нового покоління, але без неї буде розірвано історичні зв'язки та виміри.

Багатовіковий педагогічний досвід став цінним посібником життя, на основі якого виросло чимало поколінь. Виховний досвід зберігався і передавався через усну народну творчість, звичаї, дитячі ігри та іграшки тощо.

За своїми психо-емоційними показниками молодший школяр здатний усвідомлювати, розуміти свою причетність до українського народу, його історії, культури. Історична пам'ять є одним із потужних засобів формування національної самосвідомості молодших школярів. У процесі виховання відбувається розуміння продовжувачем справи пращів, причетності до їх історичного минулого, що виступає необхідною умовою національно-патріотичного виховання.

Сучасна українська початкова школа за своїм національним змістовим наповненням зберігає спадкоємність виховних традицій поколінь. З цього напрямку ведеться системна й кропітка робота педагогічних колективів загалом, та вчителів, зокрема [19].

Встановлено, що у молодших школярів зберігається пізнавальний інтерес до героїчної тематики, виникає достатньо глибоке розуміння образу народних героїв, сенсу героїчних подій. У дітей відбувається осмислення поняття патріотизму. Учні чітко формулюють, що це – любов до рідної України, українського народу, готовність захищати Батьківщину, віра в перемогу добра, встановлення справедливості.

Велику роль та вплив на патріотичні почуття молодших школярів надають зустрічі з учасниками Другої світової війни, учасниками АТО, волонтерами, представниками правоохоронних органів. В учнів розширюється загальний світогляд, виявляється чітке розуміння, що любов до Батьківщини - це любов до матері, до української землі, українського народу, його минулої історії.

Українська народна педагогіка виховує у молодших школярів почуття Батьківщини, що споріднюється з навколишнім світом. Український народ має в своєму арсеналі усну народну творчість на всі життєві випадки та ситуації.

Наприклад, багатство ідей трудового виховання виявляється в українських народних прислів'ях, приказках, казках, піснях, билинах, загадках. Саме в цих джерелах втілюється принцип виховання дитини в праці, що є однією з найсильніших народних традицій.

Українська народна педагогіка з малих років вчила працьовитості спочатку в сімейних трудових справах, а потім на користь держави. Українські трудові традиції становлять основу принципів оцінки людини по відношенню до інших людей. Існує безліч різноманітних ідей трудового виховання. Традиційною є народна думка про те, що не можна жити за чужий рахунок, що діти мають обов'язково пізнати радість праці на користь родини змалку. Зрозумілим є факт, що дорослі спроможні обходитись і без допомоги дітей, але свідомо залучались батьками до праці. Якщо в сім'ї народжувалась дівчинка, то їй дарували маленьку прядку, згодом побільше. Спочатку дитина гралась, а з часом

виконувала перші трудові завдання. Так навчали ремеслу, демонструючи дитині значимість праці. Деяка робота виконувалась спільно з дорослими. Така спільна родинна взаємодія, співпереживання задля справи, радість, загальна турбота сприяли тому, що у дитини прищеплювалась доброта, працьовитість, щедрість, чуйність, тобто найкращі загальнолюдські риси та якості.

Спираючись у виховному процесі сучасної початкової школи на традиційні форми організації трудового виховання і трудової діяльності українського народу може надати розкрити потенційні можливості у формуванні працьовитості молодших школярів.

Однією з важливих традицій є роль сім'ї, де саме відбувається формування почуттів, звичок, життєвих принципів дітей. Прослідковується залежність вихованості дітей від побудови відносин в сім'ї і тих цінностей, інтересів, що прищеплюються дітям. Значущою у вихованні дітей є роль та вплив старшого покоління в родині – бабусь та дідусів. Таке спілкування сприятиме вихованню моральних почуттів, моральних норм та якостей особистості [20, с.52].

У дітей усвідомлюється розуміння сім'ї як об'єднуючого кола найближчих людей, що піклуються одне про одного. Важливим є розуміння дитиною і ставлення всіх членів родини до своїх обов'язків, виявлення турботи про менших, старших тощо.

Через велику кількість поколінь українці збагачували й примножували скарбницю народної виховної мудрості та педагогічного досвіду, який проявляється в казках, іграх, загадках, прислів'ях, приказках, обрядах, звичаях та ін. [23].

В українського народу закладено виховання чеснот, якими ми маємо пишатися: доброта, чесність, мужність, сміливість, працьовитість, щирість, гостинність і т. д. Ці якості якнайкраще виховуються через ігрову діяльність. Саме в грі діти накопичують соціальний досвід спілкування, роблять вчинки, переживають за результат. Нерідко діти

хочуть виконувати відповідні позитивні ролі або обов'язки, що пов'язані з проявом таких благородних якостей, як сміливість, мужність, рішучість, щедрість та ін.

Ігри мають велику цінність у вихованні, оскільки дитина в грі цілком природно себе поводить, свідомо дотримується певних етичних норм та правил поведінки. Значна кількість ігор розширюють світогляд дітей, розвивають психічні пізнавальні процеси: пам'ять, мислення, увагу, уяву, мовлення, сприйняття. В українських народних дитячих іграх часто зустрічаються гумор, жарти, що включають лічилки, коломийки, скоромовки, чистомовки. Так, в ігровій діяльності діти навчаються позитивному спілкуванню один з одним. Народні ігри мають великий виховний потенціал і значення до розвитку і формування особистості (додатки А, Б).

У ході магістерського дослідження велика увага приділялась проведенню дитячих свят народознавчого спрямування, що сприяли розвитку творчих здібностей, розкриттю творчих можливостей, талантів молодших школярів. До організації свят активно залучались батьки учнів початкової школи. Батьки брали участь, співали, танцювали, грали разом з дітьми. Такі заходи є надзвичайно емоційними, хвилюючими, як для учнів, так і для членів їх сімей. Значення також завжди приділялось оформленню та оздобленню свят, оскільки сприяло створенню відповідного настрою.

Найбільш улюбленими виявились такі заходи та народні свята: «Золота осінь», «Свято Миколая», «Новорічне свято», «Мама, тато, я - дружна сім'я». «Масляна», «Зустріч весни», «Великдень». В ході заходів використовувалися українські пісні, хороводи, веснянки, колядки, загадки, прислів'я, приказки, ігри.

Велику роль у вихованні дітей має колискова пісня, адже все починається з колиски. Колискової пісні матері для сина втілюють її надії та бажання бачити воїном, сильним та могутнім чоловіком,

трудівником, чесним і хоробрим. Колискові пісні матері для дочки оспівують та плекають доброту, вірність, працьовитість, красу, кохання.

Для дітей надзвичайно цікавим, починаючи з сім'ї є слухання казки, байки, де розповідається про сильних, мужніх героїв, їхні звитяги: «Котигорошко», «Про вірного товариша», «Мудрий Іванко», «Пан Коцький», «Телесик», «Про Жар-птицю та вовка», «Дівчина-тростинка».

Сенсом української народної казки є перемога добра над злом, в ній виражається мрія народу про волю, незалежність, віра надзвичайну силу народних героїв - захисників рідного краю.

Казка за своєю силою впливу має визначальну роль на моральне національно-патріотичне, розумове виховання молодших школярів як основний жанр української народної творчості. Через казки відбувається примірювання дитиною тих чи інших ролей у вигляді певних якостей особистості. Ми завдячуємо казкам за їх вплив на духовний світ дитини, оскільки безліч моральних понять (справедливості і несправедливості) та патріотичних почуттів (любов до рідної землі, до Батьківщини) учитель пояснює саме за допомогою цього жанру літератури [27].

Історії про казкових народних героїв передаються з покоління до покоління, привносять у душу дитини народні ідеали, героїзм, творчість. Часто в казках правда видається за брехню і навпаки брехня за правду, в казках відбувається розуміння завдяки яким якостям можна протистояти злу, хитрощам, підлабузництву. Так зароджуються в серці дитини благородні почуття, найкращі риси особистості.

Висока художня цінність казки поєднується зі справжнім гуманізмом, що виявляється через її ідейну спрямованість. У сачному інформаційному світі, завдяки своїй загадковості, казка не втратила свого значущого впливу на виховання доброти, чуйності, дружби у молодших школярів.

Гуманістична спрямованість освітнього процесу в початковій школі передбачає пошук та вибір оптимальних шляхів спілкування учнів

з метою підвищення виховного та розвивального впливу на особистість. Для учителя початкової школи постає завдання, щоб спілкування, виступало необхідною потребою та джерелом інформації, що сприятиме накопиченню морального досвіду і досвіду спілкування молодших школярів. Таким моральним інформаційним змістом є українська народна казка.

Казка як джерело оптимізації спілкування між учнями налічує такі показники:

- розвиток інтересу учнів до об'єктів та явищ навколишньої дійсності;
- загострення сприйнятливості та чутливості до потреб близьких людей, що оточують та бажання надати їм посильну допомогу при необхідності;
- виникнення у школярів оптимістичного настрою під впливом благополучного закінчення казки, що позитивно позначається на розвитку доброзичливих відносин між учнями;
- сприяння засвоєнню дітьми культури мовлення та мовного етикету;
- збагачення словникового запасу учнів початкової школи;
- формування у молодших школярів моральних суджень, оцінок з позиції добра, справедливості, закону.

Найбільш сприйнятним шляхом використання казки являється драматизація, що часто відбувається в іграх -драматизаціях за сюжетами українських народних казок. Дитина виступає в різних образах та ролях, то об'єктом, то суб'єктом спілкування з іншими героями. Казкова драматизація, рольові ігри використовуються учителем як на літературному читанні, так і в позакласній виховній діяльності [39, с.7].

Драматизація, інсценізація та театралізація (рисунок 2.1) українських народних казок відбувається також під час впровадження

такого цікавого виду мистецтва як ляльковий театр, що є одним із найдавніших видів мистецтв, що дійшли до наших часів.

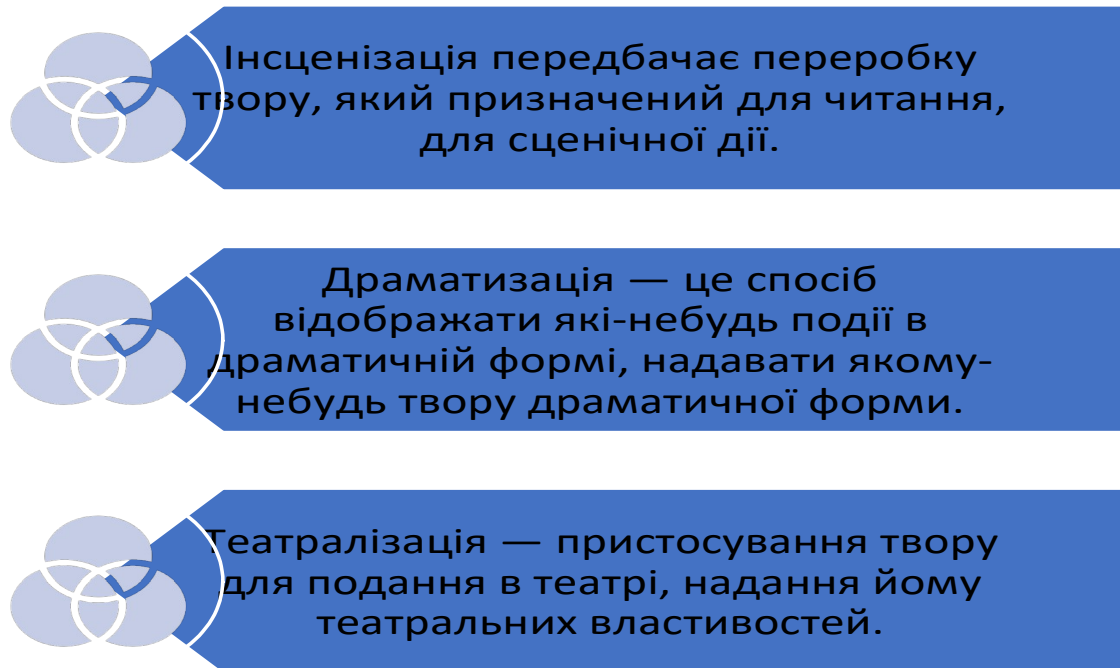

Рис. 2.1 - Поняття інсценізації, драматизації, театралізації

У свою чергу невичерпним джерелом виховання моральних уявлень, та якостей особистості молодшого школяра виступають українські народні прислів'я і приказки. Учитель початкової школи дуже часто їх використовує для впливу на розум та почуття дітей, формування рис та якостей особистості («Без труда нема плода», «Без вірного друга – велика туга», «Добре роби - добре й буде» і т д.).

Доцільний за змістом добір прислів'їв та приказок, а також чітке, неодноразове повторення сприяє швидкому запам'ятовуванню не лише самого тексту, а й розумінню тих моральних принципів, що в них закладено. Виникають навіть певні асоціації власних дій та вчинків із українськими прислів'ями та приказками. Саме в них відображено споконвічні традиції українського народу: любов до Батьківщини, працелюбність, незалежність, хоробрість, любов до матері, бажання творити добро, дружність.

У ході підготовки різноманітних виховних заходів ефективним методом є використання крилатих висловлювань, в яких втілено поняття добра, справедливості, честі, совісті, відваги, правдивості, чуйності, працьовитості та взаємодопомоги, мужності, героїзму, відносини батьків і дітей, поваги до старших, щирості тощо. Наприклад, «Раз добром нагріте серце – вік не охолоне» (Тарас Шевченко).

Виховання підростаючого покоління дітей на засадах української народної педагогіки вимагає від батьків привчання до праці, поваги до людей праці. Молодші школярі мають усвідомити цінність праці та її важливість у житті кожної людини («Праця людину красить, а лінь - спотворює», «Робота хліба не просить, вона сама годує»).

Отже, в українських народних казках, прислів'ях та приказках висміювалися люди ліниві, що праці сторонились. Головними позитивними героями казок були люди працьовиті, що демонстрували свою майстерність та вміння гарно виконувати власну справу. Так учням переконано пояснюється, що будь-яка робота залежить від самої людини, від її умінь, навичок та майстерності. Особливо наголошується на якість роботи, яка виконується уявним героєм, наприклад «Який майстер, така й справа».

Родинне виховання з самого раннього віку має закладати основи етики, знання сімейних стосунків, норм та правил поведіння, культури поведінки: вітання, подяка, звертання, прохання, пропозиція, допомога близьким та ін. [20, с.53].

Одним із завдань виховання молодших школярів є формування інтересу до життя рідних людей: коли, де, як вони жили, якими професіями займалися, які характери мали, що доброго зробили для людей. Також важливе місце займають народні виховні сімейні традиції. Молодші школярі повинні розуміти, що традиції обов'язково потрібно знати і шанувати.

Із вищезначеного прослідковується думка, що учитель разом із

сім'ями залучає учнів до українських народних пісень, казок, прислів'їв і приказок, прикмет, народних ігор, вітань, народних мистецтв.

Будучи невід'ємною частиною життя українського народу українська народна педагогіка втілюється через реалізацію учителем педагогічної культури батьків та залученню дітей до кращих зразків народного виховання.

Використання традицій української народної педагогіки в сучасних умовах початкової школи як засобу формування патріотичних почуттів учнів ґрунтується на наступних позиціях: систематичне залучення дітей до рідного фольклору; використання всіх жанрів усної народної творчості з урахуванням вікових особливостей дітей; для здійснення демократизації, гуманізації школи повніше, глибше застосовувати систему народних виховних засобів, покликаних зміцнювати спадкоємність поколінь; постійно підтримувати інтерес до духовних скарбів народу, вживати активних заходів до відродження сімейних, етичних, педагогічних традицій, до відтворення і поглиблення сімейно-родинних відносин тощо.

2.2. Специфіка роботи вчителя з організації умов формування патріотичних почуттів молодших школярів засобом використання традицій

Національно-патріотичне виховання молодших школярів – надзвичайно складний і довготривалий процес, що напряду залежить від своєчасного визначення рівня сформованості патріотичних почуттів, якостей особистості, а також ефективності форм, методів і засобів виховної діяльності педагога.

Народні традиції виявляють свою виховну роль та вплив на особистість молодшого школяра через моральні дії та вчинки, через поведінку людей у суспільстві. Вони стають певним зразком поведінки і

викликають бажання їх наслідувати. Тож, самі по собі традиції без людини, яка їх привносить у життя нічого не вартують. А саме люди, які виступають носіями цих традицій формують відповідне моральне, патріотичне ставлення через такий засіб виховання [35].

Українські виховні традиції історично ввібрали в себе інтелектуальний зміст та національний менталітет, національний характер. Вони завжди є емоційно виразними, здатними викликати переживання, що слугує фундаментом для формування значущих патріотичних почуттів та ставлення до національної культури, історії України, української мови, а також формують моральні навички та звички поведінки молодшого школяра.

Беззаперечним фактом виступають потенційні можливості українських виховних традицій. Дані можливості перетворюючись у реальну дійсність наповнюють освітній процес у початковій школі національно-патріотичним змістом.

Специфічними особливостями розвитку дітей молодшого шкільного віку чітко обумовлено, що процес формування особистості відбувається під впливом соціального середовища.

Тому залучення учнів-початківців до народних традицій відбувалося у спеціально організованому середовищі класного колективу та школі в цілому. На меті виховної роботи було створення умов для формування патріотичних почуттів учнів експериментального класу.

Спеціально організована діяльність учителя по залученню молодших школярів до українських народних традицій має сприяти формуванню патріотичних почуттів, поглядів та національних ціннісних орієнтацій.

Метою експериментальної роботи було виявлення та створення умов підвищення рівня сформованості патріотичних почуттів молодших школярів засобами українських виховних традицій.

Основними критеріями, за якими визначався рівень сформованості патріотичних почуттів молодших школярів, було обрано такі:

- когнітивний (знання учнів про історію, символіку, українське мистецтво, українські народні традиції, звичаї, культуру);
- емоційний (бажання, інтереси, потяг до духовної культури українського народу);
- діяльнісний (творча активність, участь у запропонованих заходах патріотичного спрямування).

Відповідно до цих показників визначались наступні рівні: достатній та низький.

Експериментальна робота проводилась на базі Горьківського закладу повної загальної середньої освіти Каланчацької селищної ради Херсонської області. Експериментальним дослідженням було охоплено учнів 2-го та 3-го класів.

Дослідження складалось із трьох етапів: початкового, основного та заключного.

На початковому етапі було зроблено діагностику знань учнів 2 класу про українські народні традиції, національну та державну символіку, народний фольклор, природу тощо.

Для цього було здійснено опитування в усній, а також тестовій формах.

Пропонуємо приклад питань тесту:

1. Назвіть головне місто України – столицю
а) Одеса; б) Київ; в) Херсон.
2. Назвіть гори, які є на території України
а) Гімалаї; Альпи; в) Карпати.
3. Яка ріка є найбільшою в Україні
а) Дніпро; б) Десна; в) Конка.
4. В якій частині світу розташована Україна
а) Африка; б) Азія; в) Європа.

5. Що вважається українським національним оберегом

а) сукня; б) віночок; в) черевички.

6. Яка рослина із запропонованих є українським народним

СИМВОЛОМ

а) клен; б) калина; в) кульбаба.

7. Яке море із запропонованих є в Україні

а) Чорне; б) Червоне; в) Біле.

8. Яку назву має державний герб України

а) булава; б) стяг; в) тризуб.

9. Назвіть кольори державного прапора України

а) жовтий та зелений;

б) білий та червоний;

в) синій та жовтий.

10. Як називається головна державна пісня України

А) гімн; б) марш; в) колискова.

Крім тестових методик проводилось спостереження за участю дітей в різних видах діяльності (навчальній, ігровій, трудовій, суспільно-корисній, творчій).

За вищезначеними критеріями було проаналізовано отримані дані. Другокласники розподілились так: 35% учнів опинились на низькому рівні, а 65% - на достатньому рівні.

На основному етапі протягом 2019-2020 навчального року з учнями проводилась відповідна виховна робота, до якої також долучились батьки в умовах дистанційного навчання (з березня 2020 року) у зв'язку з карантинними заходами.

Нами було визначено умови, які б сприяли підвищенню рівня сформованості патріотичних почуттів учнів експериментального класу засобами українських традицій. До таких умов належать:

1) вивчення календаря дат навчального року (державних, національних свят, річниць відомих українців та ін.);

- 2) психологічне налаштування до участі школярів у цілеспрямованій діяльності (створення позитивного настрою, мотивації до участі);
- 3) цілеспрямований вибір цікавих і корисних традицій з національно-патріотичного виховання (взаємодопомога – волонтерські акції, ярмарки; дружнє спілкування – культура відносин в родині, школі; творча, спортивна, трудова, громадська діяльність – участь дітей в конкурсах, олімпіадах, змаганнях, святах, концертах, лінійках, виставках творчих робіт;
- 4) залучення батьків молодших школярів до спільної взаємодії з формування патріотичних почуттів засобом народних традицій.

Поступова реалізація вищеназваних умов посилила участь другокласників у різних видах діяльності і стала підґрунтям до більш глибокого вивчення української історії, української літератури, української народної культури, українського народного мистецтва.

Про ефективність виховної роботи свідчив розвиток позитивних емоцій та мотивації дітей, що сприяло формуванню ідеалів, інтересів. почуття волі, гордості за український народ, потреб в знаннях про Україну.

Молодші школярі долучались всім класом до спільної діяльності, де безпосередньо зіткнулися з тими народними традиціями, які були їм особливо близькими та зрозумілими. Це справляло на учнів позитивне враження і мало позитивний психологічний вплив. Тому важливо, щоб формування патріотичних почуттів відбувалося за активної участі емоційно-вольової сфери через переосмислення, усвідомлення нових знань та набутого нового соціального досвіду моральної поведінки. Переживаючи певні події учні набували стійких переконань, що ставало поштовхом для розвитку таких моральних якостей. Притаманних українському народу, як любов до родини, рідної Батьківщини, держави,

рідної мови, доброта, взаємодопомога, дружба, співчуття, милосердя, відповідальність та ін.

У ході основного етапу експерименту найбільш ефективними видами та формами спільної колективної діяльності другокласників були наступні: вивчення життя та діяльності, батьків, земляків; історії своєї сім'ї, школи, краєзнавчих музеїв; організація і участь фольклорних, сімейних, шкільних концертів, свят, вікторин, зборів з використанням місцевих народних традицій.

Мотивація дітей з кожним виховним заходом підвищувалась і враховувалась учителем при залученні дітей до наступних видів діяльності, тобто розвивалась у потрібному напрямку.

Вивчення мотивації, емоцій, поглядів, інтересів, потреб молодших школярів допомогло удосконалювати виховну роботу з формування патріотичних почуттів.

Систематично та регулярно з учнями проводилися бесіди, опитування, спостереження на уроках та в позаурочний час у процесі спільної трудової та суспільно-корисної діяльності. Особлива увага також приділялась батькам на батьківських зборах та на індивідуальних бесідах; велася спеціальна виховна робота по залученню і стимулюванню дітей до українських народних традицій.

На підставі спостережень виявились помітними позитивні зміни у ставленні учнів експериментального класу до українських народних традицій. Це пояснюється ефективністю спільної роботи школи з родинами молодших школярів; взаємозв'язку класних і позакласних, форм виховної роботи, що дозволило урізноманітнити зміст спільної з учнями та батьками виховної діяльності з використання українських народних традицій, а також формувати у молодших школярів патріотичні почуття та зробити їх діяльність емоційно забарвленою.

Діти другого класу залучались до дослідницької діяльності з вивчення свого родоводу; сімейних народних традицій святкування

народних свят (свято Покрови, день Святого Миколая, Різдво, Масляна, Великдень); вивчення історії свого села (міста), краю.

Виявлені та зібрані учнями матеріали постійно використовувалися вчителем у виховній роботі під час підготовки та проведення виховних класних годин, бесід, організації свят, конкурсів, змагань, виставок, батьківських зборів тощо.

У процесі взаємодії учні залучались до краєзнавчої діяльності, що обґрунтовано наявністю в ній різноманітних аспектів спілкування дітей із живою природою, пам'ятками історії та культури, музеями, галереями та ін.

Процес вивчення української природи, творів мистецтва, народної творчості, українських народних традицій розвиває уяву, фантазію дітей, їх здатність сприймати світ.

На літні канікули учні разом з батьками отримали розроблені вчителем завдання, які б продовжували розпочату роботу з формування патріотичних почуттів молодших школярів.

Особливості краєзнавчої діяльності полягали в спеціально підібраних домашніх завданнях для учнів за деякою участю батьків (спостереження мінливих картин природи, спостереження разом з батьками за зоряним небом, зустріч з батьками світанку, пісні та ін.). Такі переживання загострюють емоційні відчуття, сприяють формуванню нових патріотичних вражень, уявлень, задовольняють потребу у спілкуванні з батьками та іншими членами родини, оскільки на дитину впливає, в першу чергу, сім'я і середовище, в якому вона проживає.

Після літніх канікул вже третьокласники експериментального класу активно включились у запропоновану вчителем виховну діяльність із використання народних традицій.

На заключному етапі експериментального дослідження учні 3 класу у вересні 2020-2021 навчального року разом із батьками брали

участь у родинному святі «Родина, родина: від батька до сина» та уявній подорожі «Моя мала Батьківщина»; у жовтні була проведена уявна подорож «Древня столиця України» (про Київ); на початку листопада було організовано вікторину «Чи знаєш ти свій край». Усі ці виховні заходи підготовлено та проведено на засадах Концепції «Нова українська школа» [16], що знайшли відображення у посібнику для вчителів початкової школи Я. Брязгіної «Нові години спілкування. 3 клас» [4].

Заключне опитування учнів експериментального 3-го класу виявив підвищення рівня сформованості патріотичних почуттів засобом українських народних традицій: на достатньому рівні виявлено 85 %, а на низькому залишилось 15 %. Загалом відбулось підвищення з низького на достатній рівень на 20 % учнів експериментального класу.

Молодші школярі, набуваючи соціального досвіду використання народних традицій українського народу, значно підвищили рівень народознавчих знань, знань з літератури, збагатився їх словниковий запас, умінь з трудового навчання, музики, образотворчого мистецтва, фізичного виховання. Тож можливості національно-патріотичного виховання учнів-початківців значно посилюються у процесі залучення їх до українських народних традицій. Однак учителю аби традиції стали оптимальним засобом формування патріотичних почуттів молодших школярів необхідно дотримуватись наступних вимог:

- організація взаємодії педагога з родинами учнів;
- спрямованість на національно-патріотичне виховання змісту навчальних предметів та позакласної виховної роботи;
- озброєння дітей національними знаннями, системою національних поглядів та переконань;
- оптимальний вибір зрозумілих та цікавих для молодших школярів українських народних традицій, поєднання їх із традиціями школи, сім'ї;

- зв'язок народних традицій із трудовою, суспільно-корисною діяльністю учнів;
- емоційність, урочистість проведення традиційних заходів національно-патріотичного спрямування.

Таким чином, у ході експериментальної роботи було підтверджено ефективність визначених умов використання українських народних традицій формування патріотичних почуттів учнів початкової школи.

ВИСНОВКИ

У магістерському дослідженні здійснено узагальнення теоретичного розгляду проблеми використання виховних традицій

української народної педагогіки та практичного досвіду формування патріотичних почуттів молодших школярів, що дало підставити сформулювати відповідні висновки.

1. Аналіз теоретичних науково-педагогічної літератури засвідчив, що питання народної педагогіки з різних сторін розглядалось як ученими-теоретиками, так і турбувало учителів-практиків.

Українська народна педагогіка ґрунтується на засадах національних цінностей, традицій, звичаїв, національної педагогічної спадщини є стратегічною основою системи української освіти. Тож зміст, форми і методи виховання необхідно будувати з урахуванням багатовікової історії України, культурно-історичної спадщини, національних цінностей та виховних традицій українського народу.

Сучасна початкова школа орієнтується на цифрове середовище та комп'ютерні технології, що повсюди оточують молодших школярів. Тому одним із пріоритетних завдань учителя є здійснення національно-патріотичного виховання учнів, формування у них патріотичних почуттів, розвиток національної свідомості та самосвідомості.

2. На підставі вивчення Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України та Стратегії національно-патріотичного виховання охарактеризовано завдання національно-патріотичного виховання: утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України; виховання поваги до Конституції України, законів України, державної символіки; усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю; сприяння набуттю патріотичного досвіду; формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій; утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства; культивування найкращих рис української ментальності - працелюбності, свободи, справедливості,

доброти, чесності, бережного ставлення до природи; формування мовленнєвої культури тощо.

3. Досліджено виховні традиції української народної педагогіки, які створюють відповідну сукупність засобів художньої виразності, яскравості та емоційності.

У молодших школярів виникає та зберігається тривалий час інтерес до української героїчної літературної тематики, формується більш глибоке розуміння сенсу народних героїчних образів, ідеалів. Саме в цей віковий період учні починають усвідомлювати сенс патріотизму через патріотичні почуття: любов до рідної України, українського народу, готовність захищати Батьківщину, віра в перемогу добра, справедливого ставлення людей один до одного тощо.

Найбільший вплив на патріотичні почуття дітей справляють зустрічі, бесіди з учасниками Великої Вітчизняної війни, бойових дій на території АТО. Таким чином, національний світогляд молодших школярів поступово розширюється, виникає розуміння ототожнення поняття любові до Батьківщини як любові до матері, до рідної землі, краю, українського народу.

4. Експериментальне дослідження проходило в три етапи: початковий (діагностика), основний (реалізація умов формування патріотичних почуттів учнів) та заключний (порівняльний аналіз діагностичних та підсумкових даних).

Основними критеріями сформованості патріотичних почуттів молодших школярів було визначено: когнітивний (знання про історію, символіку, українські народні традиції, мистецтво, культуру); емоційний (бажання, інтереси до духовної культури українського народу); діяльнісний (творча активність, участь у виховних заходах). Відповідно до цих показників визначались наступні рівні: достатній та низький.

У ході основного етапу було реалізовано такі умови формування патріотичних почуттів засобом використання українських виховних

традицій: 1)вивчення календаря дат навчального року (державних, національних свят); 2)психологічне налаштування до участі школярів у цілеспрямованій діяльності (створення позитивного настрою, мотивації); 3)цілеспрямований вибір цікавих і корисних традицій з національно-патріотичного виховання (взаємодопомога – волонтерські акції, ярмарки; дружнє спілкування – культура відносин в родині, школі; творча, спортивна, трудова, громадська діяльність – участь дітей в конкурсах, олімпіадах, змаганнях, святах, концертах, лінійках, виставках творчих робіт; 4)залучення батьків молодших школярів до спільної взаємодії з формування патріотичних почуттів засобом народних традицій.

У результаті відбулось підвищення рівня сформованості патріотичних почуттів засобом українських народних традицій з низького на достатній рівень на 20 % учнів експериментального класу, що доводить ефективність запропонованих умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бех І.Д. Виховання особистості: підруч. / І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2008. – 848 с.
2. Бех І. Патріотичне і громадянське виховання: лінії зіткнення та розмежування [Текст] / І. Бех // Рідна школа. - 2016. - № 8-9. - С. 8-10.
3. Брязгіна Я.В. Нові години спілкування. 2 клас. /Я.В. Брязгіна. – Х.: Основа, 2018. – 128 с.
4. Брязгіна Я.В. Нові години спілкування. 3 клас. /Я.В. Брязгіна. – Х.: Основа, 2018. – 110 с.
5. Буйна Н.А. Взаємодія школи, сім'ї, громадськості у формуванні свідомого громадянина-патріота [Текст] / Н. А. Буйна // Виховна робота в школі. - 2016. - № 2. - С. 8-10.
6. Ващенко Г. Виховний ідеал: підруч. для педагогів, вихователів, молоді та батьків / Г.Ващенко. – Полтава, 1994. – Т.1. – 191 с.
7. Волков Г.Н. Етнопедагогіка: Учеб. Для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений / Г.Н. Волков. – М.: Изд. центр «Академія», 1999. – 168 с.
8. Волкова Н.П. Виховання патріотизму в родині [Текст] : батьківські збори / Н.П. Волкова // Виховна робота в школі. - 2016. - № 3. - С. 34-36.
9. Голобородова М.М. Концептуальні засади патріотичного виховання дітей та учнівської молоді [Текст] / М. М. Голобородова // Виховна робота в школі. - 2016. -№ 5. - С. 2-6.
10. Демченко В.Г. Урок мужності [Текст] : [виховання патріотизму] / В.Г. Демченко // Шкільний бібліотекар. – 2016. – № 7. – С. 39–42.
11. Духнович О.В. Вибрані твори / Упорядкування, вступна стаття, підготовка текстів та примітки Д.М. Федаки. – Ужгород: Вид-во “Закарпаття”, 2003. – 568 с.

- 12.Ермаков И. Г. Культуротворческий потенциал просвещения на пороге XXI столетия / П.Г.Ермаков // Высшее образование: проблемы и перспективы развития. – К., 1995. – С.28.
- 13.Зязюн І. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. Посіб. /І.Зязюн. – К.: МАУП, 2002. – 312 с.
- 14.Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання: навч. посіб. / С.Г. Карпенчук. – К.: Вища школа, 2005. – 343 с.
- 15.Колісніченко В.М. Символи держави і народу: школа патріотичного виховання: [сценарій] / В.М. Колісніченко // Позакласний час. – 2015. – № 1. – С. 5-8.
16. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 29.07.2019 №1038). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text>
- 17.Корнієнко С.М. Здоров'я дитини: родинні обереги: навч. посіб. / С.М. Корнієнко. – Тернопіль: Навч. книга – Богдан, 2009. – 96 с.
- 18.Лозова В.І., Троцько І.В. Теоретичні основи виховання і навчання: Навчальний посібник /Харківський державний пед. ун-т. ім. Г.С. Сковороди. – 2-е вид. – Харків: “ОВС”, 2002. – 400с.
- 19.Луговська С.О. Виховання патріотичних цінностей - пріоритетне завдання сучасної української школи [Текст] / С.О. Луговська // Виховна робота в школі. - 2013. - № 8. - С. 14-16.
- 20.Лящук Л. Виховувати патріотів Батьківщини змалку [Текст] / Л.Лящук // Початкова школа. - 2016. - № 9. - С. 52-53.
- 21.Макаренко, А. С. Педагогические сочинения в 8-ми т., т. 4 [Текст] / А.С. Макаренко. – М.: Педагогика, 1984. – 543 с.
- 22.Мельничук С.Г. Педагогіка (Теорія виховання). Навчальний посібник [Текст] / С.Г.Мельничук – К.: Видавничий Дім «Слово», 2012. – 288 с.

- 23.Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах [Текст] // Початкова освіта. - 2015. - № 13. - С. 9-11.
- 24.Навчально-методичний комплект «Навчаюсь. Дію. Захищаю» початкова школа, 1-4 класи «Пригоди Тарі»/ (автор. колектив: Андросюк В. Є. Андросюк О. Р., Андросюк О. В., Андросюк Л. В., Алмазов О. В., Алчасова І. М., Левінштейн Є. В., Рассоха М. Й., Семякін О. В.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota-shvaleni-rukopisi/>.
- 25.Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – К.: Шкільний світ, 2001. – 24 с.
- 26.Нова українська школа: poradnik dla vchitelja / Під заг. ред. Бібік Н.М. — К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. — 206 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nus.org.ua/wp>
27. Патріотичне виховання у шкільних бібліотеках: методи та підходи: метод. рек. / [авт.: І. І. Хемчян, Л. М. Бондар, Т. В. Добко, А. І. Рубан ; наук. ред.: Л. Д. Березівська, Т. В. Добко] ; НАПН України, Держ. наук. - пед. б - ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ : [б. в.], 2017. – 103 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://dnpb.gov.ua/wpcontent/uploads/2017/09/patriotic_education_method_recommend_2017.pdf
- 28.Пістун Т.В. «Свою Україну любіть...»: посіб. для педагогів, студентів, учнів / Т.В. Пістун. – Тернопіль: Навч. книга – Богдан, 2008. – 176 с.
- 29.Рябуха А.П. Національно-патріотична робота в школі [Текст] : досвід / А.П. Рябуха // Педагогічна майстерня. - 2015. - № 9. - С. 11-19.

30. Сєдова, Т.Д. Національно-патріотичне виховання молодших школярів із використанням медіаресурсів [Текст] / Т.Д. Сєдова, Л.П. Ампілогова, В.С. Рижкова // Виховна робота в школі. - 2016. - № 6. - С. 42-46.
31. Сорока Г.І. Організація виховної роботи / Г.І. Сорока. – Х.: Основа, 2005. – 128 с.
32. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори: в 5 томах. – К.: Рад. школа, 1977. – Т.3. – 668 с.
33. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка. / М.Г. Стельмахович. — К. ІЗМН, 1997. — 232 с.
34. Стратегія національно-патріотичного виховання [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/65422/
35. Теоретичні засади виховання національної самосвідомості. Програма спецкурсу і навчальний посібник / За редакцією Д. О. Тхоржевського. –К.: ІЗМН, 1998. – 150с.
36. Ушинський К.Д. Про народність у громадському вихованні / К.Д. Ушинський // Вибр. пед. твори: У 2 т. — К... 1983. — Т. I. — С. 100.
37. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посіб. / М. М. Фіцула. – 3-тє вид., стереотип. – К.: Академвидав, 2009. – 560 с.
38. Церковна Г. Формування в учнів початкової школи національних та духовних цінностей українського народу [Текст] / Г. Церковна // Початкова школа. - 2015. - № 11. - С. 24-25.
39. Чмиренко Н.М. Україна понад усе [Текст] : творчі завдання та ігри з патріотичного виховання молодших школярів / Н.М. Чмиренко // Початкове навчання та виховання : Наук.-метод. журнал. - 2016. - N 22/24. - С. 5-38.
40. Чорна К. Виховання моральності громадянина /К. Чорна //Шкільний світ. – 2003. - №15. – С.1-3.

- 41.Юда Л.А. Засоби етнопедагогіки в педагогічній спадщині С.Ф. Русової / Л.А. Юда. – К., 2011. – С.43.
- 42.Ярощук Л.Г. Методика виховної роботи: навч. посіб. / Л.Г. Ярощук. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2012. – 320 с.

ДОДАТКИ

Додаток А. Народні ігри

Ой летіла зозуленька

Діти стають парами — пара біля пари — і утворюють коло. Посеред кола ходить «зозуленька». Всі співають:

Ой летіла зозуленька через сад, через сад,
Розпустила пір'ячко на весь сад, на весь сад.

Ой хто теє пір'ячко підбере, підбере,
Отой сиву зозуленьку забере, забере.

При словах «забере» всі пари розбігаються й кожна дитина шукає собі нову пару, в тому числі й зозуленька. Хто пари не знайде, стає зозуленькою, і гра починається спочатку. Правила гри:

1. Ті самі гравці не можуть залишатися в парі.
2. Не вибирати для пари найближчу дитину.
3. Не можна відмовляти стати в парі з зозуленькою або пару відбивати тій дитині, що її зозуленька вже знайшла.
4. Хто вибрав для пари зозуленьку, подає їй обидві руки, щоб хто-небудь її не відняв.

Жмурки

Цю гру проводять у кімнаті, або в загородженому місці. Одному гравцю зав'язують очі, виводять на середину, тричі крутять його і питають:

—Бабо, бабо, на чому стоїш? Баба відповідає:

—На бочці.

—Що в бочці?

—Квас.

—Лови гусей, та не нас.

Баба ловить. Кого спіймає, той буде жмуркою, і гра починається спочатку.

Додаток Б.**Лічилки**

Раз, два, три, чотири,
Мене грамоті учили -
І читать, і писать,
І на конику скакати

***

Стоїть верба над потоком.
Похилилась трохи боком.
Похилилась до води,
Ти лови.

***

Ішов кіт
Через сто воріт,
До кінця дійшов,
Котеня знайшов -
Няв!

Додаток В.

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Я, Березнюк Анна Анатоліївна, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки ;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

12.11.2020 р.
(дата)

(підпис)

Анна Березнюк
(ім'я, прізвище)